

Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και
Πολιτιστικός Οργανισμός
των Ηνωμένων Εθνών
Organisation des Nations Unies
pour l' éducation,
la science et la culture

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
CLUB POUR L' UNESCO
MUNICIPALITÉ DE MAROUSSI (ATTICA)

- ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΟΜΙΛΩΝ,
ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
- MEMBRE DE LA FEDERATION HELLENIQUE
DES CLUBS ASSOCIATIONS ET CENTRES POUR L' UNESCO

Σεμινάριο Αυτογνωσία και Δεσμός Προσκόλλησης: Χτίζοντας Υγιείς Προσωπικότητες

Έχει υποστηριχθεί, για παράδειγμα, πως το είδος της βρεφικής προσκόλλησης επηρεάζει, όχι μόνο την ικανότητα να αναπτύσσει κανείς στενές συντροφικές σχέσεις, αλλά ακόμη και την ανάπτυξη πίστης προς το Θεό (Thompson and Randall, 1999). Η ανάπτυξη «εμπιστοσύνης» φαίνεται δηλαδή να επηρεάζεται ουσιαστικά από την πρώιμη εκμάθηση της ασφάλειας, όπως τη βίωσε το βρέφος μέσα στο περιβάλλον του (π.χ. ζεστό, ασφαλές και σίγουρο περιβάλλον, σε αντίθεση με ένα περιβάλλον στο οποίο βιώνει κανείς τον πόνο, την παραμέληση και την κακοποίηση). Επομένως, αν το βρέφος βιώσει μια σταθερή, γεμάτη αγάπη και ασφάλεια σχέση κατά τα πρώτα αυτά χρόνια, τότε πολύ πιθανόν να αναπτύξει και ένα αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας για το ανθρωπινό ή/και θείο «άλλο». Αντίθετα, αν το βρέφος βιώσει αρνητικές εμπειρίες σ' αυτή την κρίσιμη φάση της ζωής του, πιθανόν να οδηγηθεί σε μια έλλειψη εμπιστοσύνης στον κόσμο, τους συνανθρώπους του και το Θεό. Έτσι, η πρώτη μορφή πίστης (εμπιστοσύνης) στηρίζεται στο θεμέλιο της βασικής εμπιστοσύνης και ελπίδας, που προέρχεται από τη φροντίδα των άλλων. Τα παραπάνω συμπεράσματα φαίνονται να έχουν διάφορες εφαρμογές στην αναλυτικά προσανατολισμένη ψυχοθεραπεία και πρακτικές συνέπειες για όσους μελετούν την κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των βρεφών και των μικρών παιδιών.

Τι ακριβώς, όμως, είναι ο «Δεσμός Προσκόλλησης»;

Η έννοια αυτή μπορεί να οριστεί ως μια έντονη συναισθηματική σχέση μεταξύ του βρέφους και του βασικού προσώπου, που το φροντίζει. Αποτελεί μια διαρκή συναισθηματική σύνδεση, που παράγει την επιθυμία για συνεχή επικοινωνία των εμπλεκόμενων προσώπων καθώς και τη δυσφορία κατά τη διάρκεια του αποχωρισμού. Τα βρέφη δημιουργούν στενούς συναισθηματικούς δεσμούς με το πρόσωπο που τα φροντίζει (συνήθως τη μητέρα), γιατί μ' αυτόν τον τρόπο, αφενός εξασφαλίζεται η συναισθηματική σχέση με το κύριο πρόσωπο παροχής φροντίδας και αφετέρου δημιουργείται μια ασφαλής βάση για να μπορέσει το βρέφος να εξερευνήσει το περιβάλλον γύρω του.

Η ποιότητα και το είδος του «Δεσμού Προσκόλλησης» έχει αναγνωριστεί ως ένα κεντρικό στοιχείο στην ανάπτυξη της προσωπικότητας λόγω της εργασίας του βρετανού ψυχαναλυτή John Bowlby (1907-1990) και της Καναδέζας ψυχολόγου Mary's Ainsworth (1913 -1999).

Πρώτος, ο Βρετανός ψυχολόγος John Bowlby εισήγαγε τον όρο «attachment» (δεσμός, πρόσδεση, προσκόλληση) και περιέγραψε το δεσμό αυτό ως μια «ψυχολογική επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων». Ο Bowlby ορίζει ως «Δεσμό Προσκόλλησης» το συναισθηματικό δεσμό ανάμεσα σ' ένα βρέφος και μια ή δύο βασικές μορφές στη ζωή του, κάποια «σημαντικά» πρόσωπα, που ασκούν την πρωταρχική φροντίδα του βρέφους. Η Mary Ainsworth από την άλλη, εισάγει την έννοια της «Ασφαλούς Βάσης», κατά την οποία ένα βρέφος χρησιμοποιεί τη διαθεσιμότητα της μητέρας του ως ασφαλή βάση για να εξερευνήσει το περιβάλλον του και να δοκιμάσει νέες δεξιότητες.

Κατερίνα Τζόαν Dearing, Chartered Psychologist

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Βασ. Γεωργίου 2-4, Μαρούσι, TK 15122
2-4, rue Vas. Georgiou, 15122, Maroussi, Athènes

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ / SECRETARIAT
Τηλ/Τél: 210-6147002 ❖ φάξ/fax: 210-6147004
url: www.unesco.gr ❖ e-mail: info@unesco.gr

Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και
Πολιτιστικός Οργανισμός
των Ηνωμένων Εθνών
Organisation des Nations Unies
pour l' éducation,
la science et la culture

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
CLUB POUR L' UNESCO
MUNICIPALITÉ DE MAROUSSI (ATTICA)

- ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΟΜΙΛΩΝ,
ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
- MEMBRE DE LA FEDERATION HELLENIQUE
DES CLUBS ASSOCIATIONS ET CENTRES POUR L' UNESCO

Η Ainsworth περιέγραψε την πειραματική συνθήκη με την είσοδο ενός άγνωστου προσώπου (strange situation), κατά την οποία δυάδες μητέρας - παιδιού παρατηρήθηκαν σε ένα δωμάτιο παιχνιδιού σε τέσσερις διαφορετικές συνθήκες:

1. αρχική αλληλεπίδραση μητέρας - παιδιού στο δωμάτιο
2. η μητέρα εγκαταλείπει το παιδί μόνο του στο δωμάτιο
3. ένας άγνωστος με φιλικές διαθέσεις μπαίνει στο δωμάτιο
4. η μητέρα επιστρέφει και χαιρετά το παιδί

Από τις παρατηρήσεις φάνηκε πως η αλληλεπίδραση του παιδιού με τους γονείς, το πώς δηλαδή οι γονείς ανταποκρίνονταν στις συμπεριφορές του βρέφους, δημιουργούσε σ' αυτό προσδοκίες για τον εαυτό του και τους άλλους και για τις διαπροσωπικές του σχέσεις γενικότερα. Η ασφάλεια ή μη που αντλούσε το βρέφος από τις πρώιμες προσκολλήσεις επηρέαζε καθοριστικά την ανάπτυξη εμπιστοσύνης προς το εαυτό του και τους άλλους. Έτσι, με βάση τις τέσσερις πιο πάνω συνθήκες, η Ainsworth τεκμηρίωσε πειραματικά τους ακόλουθους τύπους ασφαλούς και ανασφαλούς προσκόλλησης:

- **Την ασφαλή προσκόλληση:** Οι γονείς είναι εναρμονισμένοι με τις ανάγκες του παιδιού και ανταποκρίνονται άμεσα.
- **Την αγχώδη αποφευκτική:** Οι γονείς δεν ανταποκρίνονται άμεσα και συνήθως είναι επικριτικοί και αντιδρούν με θυμό ή τιμωρία, όταν τα παιδιά εκφράζουν έντονα συναισθήματα.
- **Την αγχώδη αμφιθυμική:** Οι γονείς χαρακτηρίζονται από ασταθή απαιτητικότητα. Οι μητέρες τείνουν να αγνοούν τα σήματα του βρέφους για προσοχή και γενικά είναι απρόβλεπτες στην ανταπόκρισή τους.

Αντίστοιχα, τα βρέφη διακρίθηκαν σε κατηγορίες, με βάση τη μορφή προσκόλλησής τους:

1. Βρέφη με Ασφαλή Προσκόλληση (55-65%)
2. Βρέφη με Αγχώδη / Αποφευκτική Προσκόλληση (20-25%)
3. Βρέφη με Αγχώδη / Αμφιθυμική / Με Αντίσταση Προσκόλληση (10 έως 15%)
4. Βρέφη με Ανασφαλή Αποδιοργανωμένη Προσκόλληση (15 έως 20%)

Στον τύπο του ασφαλούς «Δεσμού Προσκόλλησης» το βρέφος αισθάνεται άνετα και εξερευνά το χώρο, όταν η μητέρα είναι παρούσα, αλλά είναι στενοχωρημένο και δείχνει δυσφορία, όταν η μητέρα φεύγει. Δείχνει, ωστόσο, ευχαρίστηση και χαρά, όταν η μητέρα επιστρέφει και πάλι.

Αυτά τα βρέφη ανταποκρίνονται με χαρά στην αλληλεπίδραση ή επανένωση με τους γονείς, χαιρετούν τους γονείς ενεργητικά, εξερευνούν το περιβάλλον γύρω τους γνωρίζοντας πού είναι οι γονείς, αναζητούν την επαφή μαζί τους και όταν είναι λυπημένα εκδηλώνουν εμπιστοσύνη στις εκδηλώσεις των γονιών τους απέναντί τους. Ο ανασφαλής «Δεσμός Προσκόλλησης» χαρακτηρίζεται από φόβο, άγχος, θυμό, ή αδιαφορία προς το βασικό φροντιστή. Το βρέφος μπορεί να δείξει αδιαφορία κατά την επιστροφή του φροντιστή - δε δείχνει χαρά ή αγνοεί εντελώς το πρόσωπο.

Οι Τύποι Ανασφαλούς Προσκόλλησης μπορούν να διακριθούν στους ακόλουθους:

- **Αγχώδης / Αποφευκτική Προσκόλληση** - Χαρακτηρίζει τα βρέφη, που εκφράζουν αγωνία και θυμό, όταν ο φροντιστής φεύγει και δεν είναι σε θέση να παρηγορηθούν, όταν επιστρέφει. Παραμένουν στενοχωρημένα παρά τις προσπάθειες της μητέρας να τα παρηγορήσει.

Κατερίνα Τζόαν Dearing, Chartered Psychologist

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Βασ. Γεωργίου 2-4, Μαρούσι, ΤΚ 15122
2-4, rue Vas. Georgiou, 15122, Maroussi, Athènes

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ / SECRETARIAT
Τηλ/Τél: 210-6147002 ❖ φάξ/fax: 210-6147004
url: www.unesco.gr ❖ e-mail: info@unesco.gr

Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και
Πολιτιστικός Οργανισμός
των Ηνωμένων Εθνών
Organisation des Nations Unies
pour l' éducation,
la science et la culture

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
CLUB POUR L' UNESCO
MUNICIPALITÉ DE MAROUSSI (ATTICA)

- ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΟΜΙΛΩΝ,
- ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
- MEMBRE DE LA FEDERATION HELLENIQUE
- DES CLUBS ASSOCIATIONS ET CENTRES POUR L' UNESCO

Είναι απρόθυμα να εξερευνήσουν το περιβάλλον, αναστατώνονται εύκολα και παρουσιάζουν απογοήτευση με τις ανταποκρίσεις των γονιών τους, τους αποφεύγουν ή αγνοούν εντελώς την παρουσία τους, δείχνουν μικρή ανταπόκριση, όταν οι γονείς είναι κοντά, κάποτε εμφανίζουν ισχυρές συναισθηματικές εκρήξεις και μπορεί να αποφύγουν ή να αγνοήσουν την ανταπόκριση του γονέα προς αυτά. Σε αυτή τη μορφή προσκόλλησης το βρέφος αποφεύγει το πρόσωπο, που το φροντίζει και ενεργεί ψυχρά απέναντί του.

- **Αμφίσημη - Με Αντίσταση Προσκόλληση** - Χαρακτηρίζει τα βρέφη, που αρχικά προσκολλώνται στο φροντιστή, ενώ μετά αντιστέκονται απέναντί του. Αναζητούν τους γονείς, αλλά στη συνέχεια αγωνίζονται να ξεφύγουν.
- **Αποδιοργανωμένη Προσκόλληση** - Χαρακτηρίζει τα βρέφη, που δεν είναι προβλέψιμα στη συμπεριφορά τους, φαίνεται να μην μπορούν να αντεπεξέλθουν εύκολα ή να παρηγορηθούν, όταν είναι αναστατωμένα και παρουσιάζουν ενδείξεις φόβου ή σύγχυσης προς το πρόσωπο που τα φροντίζει.

Τύποι δεσμού και προβληματικές συμπεριφορές

Παιδιά που κατηγοριοποιήθηκαν ως ασφαλή νήπια (με βάση την μέθοδο του ξένου) βρέθηκαν να διαφέρουν σημαντικά από αντίστοιχα ανασφαλή παιδιά (τύπου αποφυγής και τύπου εμμονής) ως προς διαπροσωπικές και ενδοπροσωπικές ψυχολογικές λειτουργίες. Σε μελέτες παρατήρησης στο εργαστήριο έχουν δείξει περισσότερη αυτοπεποίθηση κατά την επίλυση προβλημάτων και πιο αποτελεσματική συμμετοχική συμπεριφορά με τις μητέρες τους στην ηλικία των δύο χρόνων (Matas, Arend, & Sroufe, 1978). Σε μελέτες πεδίου παιδιών ηλικίας δύομισι ετών διαπιστώθηκε ότι παίζουν το ρόλο του αρχηγού της ομάδας συνομήλικων περισσότερο από ότι ανασφαλή παιδιά (Waters, Wierpman & Sroufe, 1979). Στην ηλικία των τριών χρόνων οι συνομήλικοι είναι πιο θετικοί στην έκφραση των συναισθημάτων τους απέναντι σε ασφαλή παιδιά. Οι ίδιοι συνομήλικοι τείνουν να είναι πιο επιθετικοί σε παιδιά με τύπο δεσμού εμμονής και αρνητικοί απέναντι σε παιδιά με τύπο αποφυγής (Jacobson & Wille, 1986). Στην ηλικία των τεσσάρων ή πέντε ετών, ανασφαλή παιδιά εμφανίζουν συμπεριφορικά προβλήματα, όπως υπερδιέγερση, κοινωνική απομόνωση και διαταραχές της προσοχής (Erickson, Sroufe, & Egeland, 1985).

Η αναπτυξιακή έρευνα έχει αποκαλύψει τη στενή σύνδεση ανάμεσα στην οργάνωση δεσμού και το θετικό και το αρνητικό συναίσθημα. Τα ασφαλή παιδιά εκδηλώνουν μμεγαλύτερο ενθουσιασμό, θετικό συναίσθημα και επιμονή σε προβληματικές καταστάσεις (Matas et al. 1978). Σε μια εκτεταμένη έρευνα πεδίου οι ερευνητές παρατήρησαν την αλληλεπίδραση με συνομήλικους στο σχολείο και στο παιχνίδι και επέκτειναν έτσι τα αποτελέσματα για συναισθηματικού τύπου μεταβλητές (Sroufe, Schork, Motti, Lawroski & LaFreniere, 1984). Στην μελέτη αυτή, το συναίσθημα μετρήθηκε με τη χρήση δεικτών όπως η έναρξη διαπροσωπικής επαφής με συνομήλικους, εκφράσεις προσώπου και τόνος της φωνής.

Σε συμμετοχικές παρατηρήσεις περίπου 4000 διαφορετικών κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, που ενείχαν συνεργασία, επιθετικότητα, συμπεριφορές που δείχνουν σθένος κλπ, παιδιά που είχαν κριθεί ασφαλή με την μέθοδο του ξένου στην ηλικία των 12 και 18 μηνών είχαν στατιστικά υψηλότερη βαθμολογία στις παραπάνω μεταβλητές σύνθετου συναισθήματος από ότι παιδιά τύπου αποφυγής ή εμμονής. Με αφετηρία αυτά τα αποτελέσματα, οι θεωρητικοί του δεσμού προτείνουν ότι

Κατερίνα Τζόαν Dearing, Chartered Psychologist

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και
Πολιτιστικός Οργανισμός
των Ηνωμένων Εθνών
Organisation des Nations Unies
pour l' éducation,
la science et la culture

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
CLUB POUR L' UNESCO
MUNICIPALITÉ DE MAROUSSI (ATTICA)

- ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΟΜΙΛΩΝ,
ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
- MEMBRE DE LA FEDERATION HELLENIQUE
DES CLUBS ASSOCIATIONS ET CENTRES POUR L' UNESCO

συναισθηματικού τύπου στρατηγικές, που «μαθαίνονται» στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης με τους γονείς μεταφέρονται αργότερα και στις σχέσεις με τους συνομήλικους, φίλους κλπ. Σε μια επισκόπηση της περιοχής ο Jacobson και συνεργάτες (1986, :76) προτείνουν ότι «στην αντιμετώπιση σχέσεων με νέους συνομήλικους, κατάσταση που μπορεί να δημιουργήσει άγχος και επιφυλακτικότητα στο παιδί, ο τύπος δεσμού συσχετίζεται περισσότερο με τον τόνο του συναισθήματος (δηλαδή αρνητικό ή θετικό) παρά η γενική κοινωνική επάρκεια στην διαπροσωπική επαφή». Η συζήτηση σ' αυτό το μέρος του κεφαλαίου επικεντρώθηκε γύρω από έρευνες για την αλληλουχία / σύνδεση μεταξύ τον τύπο δεσμού στην νηπιακή ηλικία και διαστάσεις της αλληλεπίδρασης στην παιδική ηλικία.

Οι έρευνες, που έλεγξαν τις προβλέψεις του Bowlby για την εξέλιξη της προσωπικότητας και τις σχέσεις διαχρονικά ήταν σπάνιες λόγω του βαθμού δυσκολίας του έργου. Παρόλα αυτά, διαχρονικές μελέτες των Elicker, Englund & Sroufe (1992) και των Grossman & Grossman (1991) αποτελούν φωτεινές εξαιρέσεις σ' αυτό τον κανόνα. Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών παρέχουν σημαντικά στοιχεία για τη σημασία της ποιότητας του δεσμού γονέα και βρέφους στην αλληλεπίδραση και τις σχέσεις σε μετέπειτα ηλικίες. Πιο πρόσφατες έρευνες καταδεικνύουν την επίδραση του δεσμού στις σχέσεις της εφηβείας. Δέκα χρόνια μετά την παρατήρηση των νηπίων με την μέθοδο του ξένου (στους 12 και 18 μήνες) οι Elicker και συνεργάτες ζήτησαν 47 από αυτά τα παιδιά να συμμετάσχουν σε μία κατασκήνωση. Μ' αυτό τον τρόπο έγινε δυνατή η εκτενής παρατήρηση της συμπεριφοράς των παιδιών και η μέτρηση διαφορετικών συμπεριφορών. Τα αποτελέσματα της έρευνας υποστήριξαν τις υποθέσεις για το γεγονός ότι ο δεσμός στη βρεφική ηλικία μπορεί να επηρεάσει τις σχέσεις του νέου ατόμου δέκα χρόνια μετά. Νέοι έφηβοι που ως βρέφη είχαν κριθεί ασφαλή, επέδειξαν πιο συναισθητικά υγιείς συμπεριφορές, μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και ικανότητες στις διαπροσωπικές σχέσεις από ότι παιδιά με ανασφαλή τύπο δεσμού. Έρευνα των Grossman και Grossman (1991) παρακολούθησε ομάδα παιδιών από την ηλικία του ενός έτους έως ότου έγιναν 10 ετών. Στο τέλος της έρευνας συμμετείχαν σε μια συνέντευξη για συναισθήματα, που σχετίζονται με εμπειρίες δεσμού.

Βρήκαν ότι σε σχέση με τα ανασφαλή παιδιά, τα ασφαλή είχαν περισσότερες πιθανότητες να στραφούν προς τους άλλους, όταν αισθάνονταν άσχημα (συναισθήματα φόβου, θλίψης ή θυμού). Τα παιδιά τύπου δεσμού εμμονής δεν έδειξαν τέτοια συμπεριφορά. Οι λειτουργίες συνέπειας ανάμεσα στους τύπους δεσμού του αρχικού σταδίου και σε μετέπειτα φάσεις της εξέλιξης εξηγήθηκαν με αναφορά στα ενεργά μοντέλα δεσμού ως γνωστικές και συναισθηματικές δομές, που αλλάζουν δύσκολα. Παιδιά που κατηγοριοποιήθηκαν ως «τύπου δεσμού αποφυγής ή αποδιοργάνωσης» εκδηλώνουν τα περισσότερα προβλήματα στην προσχολική ηλικία. Για παράδειγμα, επιδεικνύουν επιθετική συμπεριφορά και άλλα συμπεριφορικά προβλήματα (Fagot & Kavanagh, 1990. Lyons-Ruth, Alpern & Repacholi, 1993).

Εμπιστοσύνη ή Ανασφάλεια

Έχει, επίσης, υποστηριχθεί πως όχι μόνο η δυνατότητα να αναπτύξει στενές σχέσεις με άλλους ανθρώπους, αλλά ακόμη και η ανάπτυξης πίστης στο Θεό (Thompson and Randall, 1999) επηρεάζεται από την πρώιμη εκμάθηση ασφάλειας και εμπιστοσύνης από το περιβάλλον του (για παράδειγμα ζεστό, ασφαλές και προστατευμένο σε αντίθεση με ένα περιβάλλον, που προκαλεί

Κατερίνα Τζόαν Dearing, Chartered Psychologist

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Βασ. Γεωργίου 2-4, Μαρούσι, TK 15122
2-4, rue Vas. Georgiou, 15122, Maroussi, Athènes

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ / SECRETARIAT
Τηλ/Τél: 210-6147002 ❖ φάξ/fax: 210-6147004
url: www.unesco.gr ❖ e-mail: info@unesco.gr

Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και
Πολιτιστικός Οργανισμός
των Ηνωμένων Εθνών
Organisation des Nations Unies
pour l' éducation,
la science et la culture

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
CLUB POUR L' UNESCO
MUNICIPALITÉ DE MAROUSSI (ATTICA)

- ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΟΜΙΛΩΝ,
ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
- MEMBRE DE LA FEDERATION HELLENIQUE
DES CLUBS ASSOCIATIONS ET CENTRES POUR L' UNESCO

πληγές, παραμέληση και κακοποίηση). Αν το παιδί βιώσει σταθερή και συνεπή φροντίδα και στοργή, τότε είναι πιο πιθανό να αναπτύξει ένα αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας σχετικά με το σύμπαν και με το θείο. Αντίθετα, αρνητικές πρώιμες εμπειρίες μπορεί να προκαλέσουν μία δυσπιστία για τον κόσμο ή το Θεό. Η αισιοδοξία, με την πάροδο του χρόνου μετατρέπεται σε ώριμη πίστη, επιτρέποντας έτσι να πιστεύει κανείς - χωρίς να έχει αναγκαστικά εξωτερικές αποδείξεις - για τον κόσμο ή το Θεό. Έτσι, η φιγούρα προσκόλλησης, φαίνεται ότι αποτελεί κλειδί για την κατανόηση από το παιδί της εμπειρίας του Θεού, όπως πρόσωπο αγάπης, δύναμης, φροντίδας, διαπαιδαγώγησης ή τιμωρίας και γενικά, κάποιου που βρίσκεται, κοντά ή μακριά ανάλογα, με τα πρώιμα βιώματα του βρέφους (Dickie et al, 1997; Tamminen, 1994). Εξάλλου, τα ευρήματα από το Early Child Care Research Network (NICHD, 2001) έδειξαν ότι η ταξινόμηση των βρεφών με βάση το «Δεσμό Προσκόλλησης» ήταν προβλεπτική των αναφορών, που έκαναν οι μητέρες για τις κοινωνικές ικανότητες των παιδιών τους, καθώς και των αναφορών των εκπαιδευτικών για τη συμπεριφορά των παιδιών από την προσχολική ηλικία μέχρι την πρώτη τάξη.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις φαίνεται να έχουν διάφορες εφαρμογές στην αναλυτικά προσανατολισμένη ψυχοθεραπεία και πρακτικές συνέπειες για όσους μελετούν την κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη του βρέφους και του μικρού παιδιού. Μελέτες έχουν επίσης δείξει ότι το σπιλ προσκόλλησης με τους γονείς ή κηδεμόνες έχει μακροπρόθεσμες συνέπειες στην ενήλικη ζωή μας.

Οι Μακροπρόθεσμες επιδράσεις των διαφόρων τύπων «Δεσμού Προσκόλλησης» φαίνεται να διαμορφώνονται ως ακολούθως:

Τα βρέφη με Ασφαλή Προσκόλληση έδειχναν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη από εκείνα, που είχαν ανασφαλή προσκόλληση. Εκδήλωναν, επίσης, περισσότερη ανθεκτικότητα στην πρώιμη και μέση παιδική ηλικία και μπορούσαν να αντιμετωπίσουν καλύτερα τις δυσκολίες, αλλά και συνέρχονται γρηγορότερα. Τα βρέφη με ασφαλή προσκόλληση βρέθηκε ακόμα να έχουν μεγαλύτερη ευελιξία στην επεξεργασία τρεχουσών πληροφοριών και ανταποκρίνονταν καλύτερα στις νέες καταστάσεις και σχέσεις. Έρευνες δείχνουν ότι τα παιδιά με ασφαλή προσκόλληση δείχνουν περισσότερα θετικά συναισθήματα στο παιχνίδι, στο νηπιαγωγείο και στο σχολείο και έχουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση. (Πρώιμες και Ενήλικες Σχέσεις, 2010). Έρευνες, επίσης, δείχνουν (Bartholomew and Horowitz, 1991; Collins and Read, 1990; Feeney and Noller, 1990; Simpson, 1990; Hazan and Shaver, 1987) ότι ο ασφαλής τύπος ενήλικα έχει αυτοπεποίθηση, καλές διαπροσωπικές σχέσεις, αισιόδοξη στάση, πλησιάζει εύκολα τους ανθρώπους, δε φοβάται την απόρριψη ή τη στενή σχέση και έχει ένα θετικό μοντέλο του εαυτού του και των άλλων. Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά των ασφαλών παιδιών και ενήλικων αναφέρονται παρακάτω:

Τα βρέφη με **Αγχώδη / Αποφευκτική Προσκόλληση** κουβαλούσαν ασυνείδητα θυμό και άγχος και οικοδομούσαν άμυνες εναντίον της συνειδητοποίησης ή της έκφρασης ορισμένων συναισθηματικών πληροφοριών. Έδειχναν μεταποτισμένη επιθετικότητα και περισσότερη αντιδραστικότητα σε σχέση με άλλες ομάδες.

Τα βρέφη με **Ανασφαλή Αμφίθυμη / και με Αντίσταση Προσκόλληση** είχαν δυσκολία στο να ρυθμίζουν την έκφραση αρνητικών συναισθημάτων και ασχολούνταν με τις ανησυχίες προσκόλλησης σε βαθμό, που παρενέβαινε στην κανονική τους λειτουργία.

Κατερίνα Τζόαν Dearing, Chartered Psychologist

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και
Πολιτιστικός Οργανισμός
των Ηνωμένων Εθνών
Organisation des Nations Unies
pour l' éducation,
la science et la culture

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
CLUB POUR L' UNESCO
MUNICIPALITÉ DE MAROUSSI (ATTICA)

- ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΟΜΙΛΩΝ,
ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
- MEMBRE DE LA FEDERATION HELLENIQUE
DES CLUBS ASSOCIATIONS ET CENTRES POUR L' UNESCO

Έτσι, τα αποφευκτικά παιδιά καταλήγουν να είναι πιο απόμακρα ή εχθρικά με τους συνομηλίκους τους και τα αμφιθυμικά τείνουν να είναι «αδέξια», πιο εξαρτώμενα από τη δασκάλα και λιγότερο ικανά να κάνουν ελεύθερο παιχνίδι μόνα τους ή με συνομηλίκους (Πρώιμες και Ενήλικες Σχέσεις, 2010). Κατά συνέπεια, ο αγχώδης αποφευκτικός τύπος είναι επιφυλακτικός στο να εμπιστευτεί, αποφεύγοντας τις στενές σχέσεις, γιατί τον αγχώνουν, αφού ως βρέφος έχει μάθει να μπλοκάρει και να καταπιέζει τα δυσάρεστα συναισθήματά του. Συχνά, δεν ανοίγεται εύκολα και αποφεύγει την κοινωνική επαφή. Δείχνει αποστασιοποιημένος και ανεξάρτητος, και δεν προσφέρει, αλλά ούτε δέχεται υποστήριξη. Οι σχέσεις του διακατέχονται περισσότερο από αρνητικά παρά από θετικά συναισθήματα, αλλά αυτά προέρχονται από τη δυσκολία που έχει με την εγγύτητα και όχι από εμμονή με τον/την σύντροφο.

Ο αμφιθυμικός τύπος ενήλικα εκδηλώνει ανησυχία για την ειλικρίνεια των άλλων και πιστεύει ότι οι άλλοι διστάζουν να τον πλησιάσουν. Συχνά, παρουσιάζει την ανάγκη ελέγχου στις σχέσεις, γιατί φοβάται την εγκατάλειψη και αναρωτιέται για τη δέσμευση του συντρόφου του (Hazan and Shaver, 1987). Δίνει έμφαση στα αρνητικά συναισθήματα, στις συναισθηματικές υπερβολές, τη ζήλια και επιζητά την αποδοχή για απόκτηση αισθήματος ασφάλειας. Υπάρχει χαμηλή αυτοεκτίμηση, δεν εμπιστεύεται εύκολα, δύσκολα παρηγορείται και ανησυχεί μήπως οι άλλοι τον παρεξηγήσουν και δεν τον εκτιμούν. Επιθυμεί πάρα πολύ τη δέσμευση στη σχέση, αλλά γίνεται κυριαρχικός/η (Rholes, Simpson and Stevens, 1998). Τέλος, κάνει πολλές φορές υπερβολικά πράγματα μέσα στη σχέση για να εξασφαλίσει τη φροντίδα και την υποστήριξη του/της συντρόφου, γιατί από βρέφος έχει μάθει ότι μόνο, αν προσπαθήσει πολύ ο γονιός θα ανταποκριθεί.

Τα βρέφη με **Ανασφαλή Αποδιοργανωμένη Προσκόλληση**, ειδικά σε δείγματα ψηλού κινδύνου, ήταν πιο πιθανόν να αναπτύξουν προβλήματα συμπεριφοράς. Με δυο λόγια, μια ασφαλής ή ανασφαλής προσκόλληση φαίνεται να επηρεάζει το πώς βλέπει το άτομο τον εαυτό του ως βρέφος, αλλά και αργότερα ως ενήλικας. Η έρευνα έδειξε, εξάλλου, ότι συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του πρώιμου «δεσμού προσκόλλησης» αντανακλούσαν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της πρώιμης βρεφικής αισθητηριακής και κινητικής ένταξης, της μάθησης, της επικοινωνίας, των κινήτρων, καθώς και της ρύθμισης των βιοσυμπεριφοριστικών συστημάτων (Hofer, 2006).

Σύμφωνα με τον Bowlby (1973, 1977), λοιπόν, τα άτομα αναπτύσσουν εσωτερικευμένες αναπαραστάσεις των άλλων και του εαυτού τους - τα «εσωτερικευμένα λειτουργικά μοντέλα». Αυτά τα μοντέλα που χρησιμοποιούνται από το άτομο για να αξιολογεί και να κατευθύνει τη συμπεριφορά του σε νέες καταστάσεις και σχέσεις.

Στη θεωρία του «Δεσμού Προσκόλλησης» τα «εσωτερικευμένα λειτουργικά μοντέλα» διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Αυτές οι δομές είναι ανεπαίσθητες νοητικές αναπαραστάσεις του εαυτού και των άλλων με βάση τις πρώτες εμπειρίες στην πρώτη σχέση. Θέτουν τη βάση για αλληλεπιδράσεις με νέους κοινωνικούς συντρόφους και έχουν μακροπρόθεσμες συνέπειες για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας, την οργάνωση της συμπεριφοράς και την ανάπτυξη στενών διαπροσωπικών σχέσεων.

Η φύση και η ποιότητα αυτών των μοντέλων αναπαράστασης καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από την ασφαλή βάση της συναισθηματικής διαθεσιμότητας και δεκτικότητας του φροντιστή στις ανάγκες του παιδιού κατά τη βρεφική ηλικία (Shiakou, 2011).

Κατερίνα Τζόαν Dearing, Chartered Psychologist

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και
Πολιτιστικός Οργανισμός
των Ηνωμένων Εθνών
Organisation des Nations Unies
pour l' éducation,
la science et la culture

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
CLUB POUR L' UNESCO
MUNICIPALITÉ DE MAROUSSI (ATTICA)

- ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΟΜΙΛΩΝ,
- ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
- MEMBRE DE LA FEDERATION HELLENIQUE
- DES CLUBS ASSOCIATIONS ET CENTRES POUR L' UNESCO

Ρομαντικές Σχέσεις και Δεσμοί Προσκόλλησης

Ειδικότερα, το στίλ προσκόλλησης μπορεί να χρησιμεύσει ως προγνωστικό μέσο των ρομαντικών μας σχέσεων ως ενηλίκων. Δηλαδή, τείνουμε να δημιουργούμε ερωτικούς δεσμούς με βάση τον τρόπο φροντίδας που πήραμε ως παιδιά.

Για παράδειγμα, ερευνητές διαπίστωσαν ότι οι γυναίκες με ασφαλή «Δεσμό Προσκόλλησης» είχαν πιο θετικά συναισθήματα, ως ενήλικες, στις ρομαντικές σχέσεις τους σε σύγκριση με άλλες γυναίκες, που είχαν ανασφαλείς μορφές προσκόλλησης (McCarthy, 1999).

Ο Ganahl (2001), επίσης, αναφέρει ότι τα εγκαταλελειμμένα, στερημένα αγάπης παιδιά, ή αυτά που δέχτηκαν υπερβολικό έλεγχο, επαναλάμβαναν το ανασφαλές μοτίβο και στην ενήλικη ζωή τους - προκειμένου να μετριάσουν την οργή, που βίωσαν - και μπορούσαν να κάνουν τα πάντα για να κρατήσουν ζωντανή μια σχέση, ακόμη και αν αυτή υπήρχε μόνο στη φαντασία τους.

Τα σωματικά συμπτώματα των **τοξικομανών της αγάπης [obsessed love addicts (OLA's)]**, περιλάμβαναν μειωμένη όρεξη, δυσκολίες στον ύπνο, καθώς και εναλλαγές στη διάθεση, η οποία χαρακτηρίζεται μια από ενθουσιασμό και μια από κατάθλιψη (Hendrick and Hendrick, 1992). Φαίνεται από τα πιο πάνω, πως η ποιότητα της σχέσης του βρέφους με τους γονείς (φροντιστές) και κυρίως με τη μητέρα στα πρώτα χρόνια της ζωής επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό το άτομο ψυχολογικά, συναισθηματικά, κοινωνικά καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Επιπλέον, το άτομο με εμμονή στην αγάπη, κάνει οτιδήποτε για να κατακτήσει ή να διατηρήσει το πρόσωπο του πόθου του και είναι ανίκανο να δεχτεί την απόρριψη ή την αποτυχία. Το πρόσωπο αυτό θα συνεχίσει να προσπαθεί και να επιμένει ακόμη και αν το άλλο άτομο δεν είναι συναισθηματικά ή σεξουαλικά διαθέσιμο και παραμένει σε μια σχέση με οποιοδήποτε κόστος, ακόμη κι αν το επιθυμητό αντικείμενο ασκεί βία και κακοποίηση (Peabody, 1995). Επίσης, σύμφωνα με τον Burris (1999) η «συνεξάρτηση» χαρακτηρίζεται από υπερβολική εξάρτηση στις σχέσεις, ιδιαίτερα με χειριστικά άτομα, ως μέσο για προσωπική ολοκλήρωση του ατόμου - ένα σύνδρομο, που πιστεύεται ότι αναπτύσσεται, εν μέρει, λόγω δυσλειτουργικής ανατροφής των παιδιών. Σε συντομία, οι «τοξικομανείς της αγάπης» αναζητούν απεγνωσμένα να συνδεθούν με κάποιον, απλά για ν' αποφύγουν τη μοναξιά τους και να αισθανθούν αξιαγάπητοι. Έτσι, μπορούν να δημιουργήσουν μια σχέση ακόμη και με ένα πρόσωπο, που δεν αγαπούν, μόνο και μόνο για να «βρίσκονται σε μια σχέση». Αργότερα, αυτό το είδος των τοξικομανών έχουν τεράστια δυσκολία να εγκαταλείψουν τη σχέση, ακόμα κι αν αισθάνονται δυσαρεστημένοι μέσα σ' αυτήν, σε βαθμό, που να επηρεάζεται η υγεία τους, ή ακόμη και να γίνονται θύματα κακοποίησης (Addiction to Love, 2004). Μια από τις πιο κρυφές μορφές των «τοξικομανών της αγάπης» είναι οι ναρκισσιστικά εξαρτημένοι, κύριο μέλημα των οποίων είναι η δική τους ευτυχία. Έχουν μια ψεύτικη αίσθηση μεγαλείου και αυτό χρησιμεύει για να κρύβουν τη χαμηλή αυτοεκτίμησή τους. Βασικός στόχος τους είναι να ελέγχουν και τα «όπλα» τους είναι η αποπλάνηση, η κυριαρχία και η παρακράτηση. Εδώ δεν υπάρχουν εμφανή σημάδια εθισμού, όπως στα άλλα είδη «τοξικομανών της αγάπης» και δεν μπορεί κανείς να αναγνωρίσει εύκολα ότι είναι εθισμένοι, επειδή φαίνονται απόμακροι και αδιάφοροι. Το σημάδι με το οποίο ο εθισμός τους γίνεται εμφανής είναι, όταν το άλλο άτομο τερματίσει τη σχέση ή προσπαθεί να φύγει, αφού ο χειρότερος εχθρός τους είναι η απειλή της εγκατάλειψης. Σ' αυτό το σημείο βιώνουν πανικό, και χρησιμοποιούν οτιδήποτε έχουν στη διάθεσή τους για να κρατήσουν το σύντροφό τους (Addiction to Love, 2004).

Κατερίνα Τζόαν Dearing, Chartered Psychologist

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και
Πολιτιστικός Οργανισμός
των Ηνωμένων Εθνών
Organisation des Nations Unies
pour l' éducation,
la science et la culture

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
CLUB POUR L' UNESCO
MUNICIPALITÉ DE MAROUSSI (ATTICA)

- ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΟΜΙΛΩΝ,
- ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO
- MEMBRE DE LA FEDERATION HELLENIQUE
- DES CLUBS ASSOCIATIONS ET CENTRES POUR L' UNESCO

Τέλος, έχουμε τους «αμφίθυμους τοξικομανείς της αγάπης» - ο όρος δημιουργήθηκε από τη Susan Peabody. Η «Αμφίθυμη Εξάρτηση» δημιουργείται από την αμφίθυμη προσκόλληση, η οποία καταλήγει σε μια διαταραχή της προσωπικότητας. Αυτό το είδος «τοξικομανών της αγάπης» ονομάζεται επίσης «συναισθηματικά ανορεκτικοί». Ο φόβος της οικειότητας τους εμποδίζει να δεσμευτούν σε μια σχέση ή να αφήσουν τους εαυτούς τους να μοιραστούν ελεύθερα την αγάπη, ακόμα κι αν το επιθυμούν βαθιά. Γι' αυτούς είναι εύκολο να εγκαταλείψουν μια σχέση, αλλά είναι εξαιρετικά δύσκολο να προχωρήσουν μετά στη ζωή τους. Συνοψίζοντας, οι «τοξικομανείς της αγάπης», παρά το γεγονός ότι είναι εξαρτημένοι από τους συντρόφους τους, συχνά τους εκμεταλλεύονται ή παρουσιάζουν εγωιστική/ χειριστική και αμφίθυμη συμπεριφορά, ενώ αποφεύγουν την αληθινή συναισθηματική οικειότητα / σύνδεση, παρόλο που ποθούν την αγάπη, την οποία, όμως και φοβούνται ταυτόχρονα. Άλλωστε, όλοι αυτοί οι «τοξικομανείς της αγάπης» έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, όπως η χαμηλή αυτοεκτίμηση κι η ανασφάλεια, ενώ αυτό που αισθάνονται δεν έχει τίποτα να κάνει με την πραγματική αγάπη.

Φαίνεται από τα πιο πάνω πως η ποιότητα της σχέσης του βρέφους με τους γονείς (φροντιστές) και κυρίως με τη μητέρα στα πρώτα χρόνια της ζωής επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό το άτομο ψυχολογικά, συναισθηματικά, κοινωνικά καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Σε μια εποχή κρίσης, θεσμών και αξιών, η ανάπτυξη και διατήρηση ενός βασικού συναισθήματος ασφάλειας και εμπιστοσύνης, μπορεί να αποτελέσει ένα γερό θεμέλιο της προσωπικότητας δίνοντας στο άτομο ένα γερό αντιστάθμισμα για να αντιμετωπίσει τις όποιες αντιξοότητες και «κρίσεις», χωρίς να καταρρέει.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Bretherton, I. (2011). Η καταγωγή της θεωρίας της προσκόλλησης: John Bowlby & Mary Ainsworth. Στο Αναπτυξιακή ψυχολογία: παρελθόν, παρόν και μέλλον, (pp 445-480). Ηράκλειο: Παν/μιακές εκδόσεις Κρήτης.
- Geldard, K. & Geldard, D. (2004) Η Συμβουλευτική Ψυχολογία στα παιδιά. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Holmes, J. (2009). Ο John Bowlby και η θεωρία του δεσμού. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λαζαράτου Ε & Αναγνωστόπουλος Δ.Κ. (2003) Η Κλινική σημασία του άγχους του αποχωρισμού και η θεωρία της προσκόλλησης.
- Κάκουρος Ε & Μανιαδάκη Κ (2006) Ψυχοπαθολογία Παιδιών και Εφήβων. Αναπτυξιακή Προσέγγιση. Τυπωθήτω Αθήνα.
- Παπαλεοντίου Λ.Ε. (2010) Δεσμός Προσκόλλησης, Εμπιστοσύνη και Επιδράσεις στην Ανάπτυξη της Προσωπικότητας, 12^ο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Kring, A.M., Davison, G.C., Neale, J.M. & Johnson, S.L. (2010). Ψυχοπαθολογία. Αθήνα: Gutenberg.
- Λεοντάρη, Α. (2000). Η Θεωρία της προσκόλλησης και ο ρόλος της στη μελέτη της ανθρώπινης ανάπτυξης. Ψυχολογία, 7 (1) 63-87.
- Lewis, C. (1998). Πλευρές της ανθρώπινης ανάπτυξης. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαλικιώση-Λοϊζου, Μ. (1999). Συμβουλευτική Ψυχολογία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- McLeod, J. (2005). Εισαγωγή στη συμβουλευτική. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Miller, A. (2010). Οι φυλακές της παιδικής μας ηλικίας. Αθήνα: Εκδόσεις Ροές.
- Pervin L.A & John. O.P, (1999). Θεωρίες προσωπικότητας, έρευνα και εφαρμογές. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Rees, C.A. (2005). Thinking about children's attachments. Arch Dis Child, 90, 1058-1065.
- Winnicott, D. W. (1976), Το παιδί, η οικογένεια και ο Εξωτερικός του Κόσμος. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Κατερίνα Τζόαν Dearing, Chartered Psychologist

ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ UNESCO ΔΗΜΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Βασ. Γεωργίου 2-4, Μαρούσι, TK 15122
2-4, rue Vas. Georgiou, 15122, Maroussi, Athènes

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ / SECRETARIAT
Τηλ/Τél: 210-6147002 ❖ φάξ/fax: 210-6147004
url: www.unesco.gr ❖ e-mail: info@unesco.gr